

Ekonominės raidos scenarijus 2020–2023

2020 m. birželis

Ekonominės raidos scenarijus (toliau – scenarijus) sudarytas įvertinus faktinę Lietuvos ekonomikos raidą per pirmuosius šių metų mėnesius, pasikeitusią statistinę bazę (po paskutinio Finansų ministerijos (FM) ekonominės raidos scenarijaus paskelbimo Statistikos departamentas patikslino 2019 m. bendrojo vidaus produkto (BVP) ir jo komponentų statistinius duomenis) ir išorės aplinkos pokyčius. Pagal scenarijaus rengimo metu disponuotą informaciją pasaulinės COVID-19 pandemijos epicentras iš Europos persikėlė į Pietų Ameriką, patvirtintos veiksmingos vakcinos nuo šios infekcijos nebuvo, taip pat nebuvo mokslinių įrodymų, kad persirgę COVID-19 liga asmenys įgyja ilgalaikį imunitetą. Scenarijus sudarytas laikantis prielaidos, kad virusas tarp žmonių pasaulyje plis mažiausiai kelis metus, laisvėjant asmenų judėjimui ir ekonominės veiklos ribojimams užsikrėtimų atvejų, tikėtina, daugės. Taip pat buvo daryta prielaida, kad tiek Lietuva, tiek kitos ES valstybės bus efektyviai išnaudojusios brangiai kainavusį COVID-19 viruso plitimo suvaldymo tikslais taikytą „ekonomikos uždarymo“ laikotarpį (ES valstybėse tai truko kovo–birželio mėn.) – sustiprino sveikatos apsaugos sistemas bei epidemiologinę situaciją valdančias institucijas ir yra pasirengusios COVID-19 viruso plitimą valdyti mažesnę neigiamą įtaką ekonomikai turinčiomis priemonėmis.

Dėl COVID-19 viruso plitimo karantino režimas šalyje galiojo tris mėnesius – nuo kovo 16 d. iki birželio 16 d. Lietuvoje apie porą mėnesių trukęs „ekonomikos uždarymas“ ir analogiškų priemonių taikymas kitose ES valstybėse – pagrindinėse Lietuvos prekių ir paslaugų eksporto partnerėse, sukėlė precedento neturintį šoką šalies ūkiui, dėl kurio Lietuvos BVP nuosmukis antrą šių metų ketvirtį gali būti dviženklis. Scenarijaus sudarymo metu disponuoti statistiniai duomenys rodo, kad šoko sukeltas ekonomikos smukimo dugnas buvo pasiektas balandžio mėnesį, o pradėdant gegužę, kai beveik nebeliko ekonominės veiklos ribojimų, ekonominis aktyvumas ėmė laipsniškai atsigausti.

Numatome, kad dėl su COVID-19 viruso krize susijusio šoko šiemet Lietuvos ekonomika susitrauks 7 proc., o 2021 m. tikėtinas 5,9 proc. BVP augimas. Vėlesniais vidutinio laikotarpio metais BVP galėtų augti vidutiniškai po 2,6 proc. per metus.

Scenarijaus sudarymo metu vyravęs išorės aplinkos neapibrėžtumas, rizika dėl įtampos pasaulinėje prekyboje atsinaujinimo, didelis neūtikrintumas dėl globalios ekonomikos atsigavimo verčia atsargiai vertinti Lietuvos prekių ir paslaugų eksporto perspektyvas. Nors 2020 m. pirmą ketvirtį Lietuvos ekonomika buvo viena iš sparčiausiai augančių ES, neigiama slopančios išorės paklausos įtaka jau buvo fiksuojama ir šio ketvirčio tarptautinės prekybos statistikoje. Muitinės duomenimis per pirmuosius tris šių metų mėnesius Lietuvos prekių eksportas sumažėjo 0,5 proc., o lietuviškos kilmės prekių – 2,9 procento. Balandžio mėnuo, kai visos pagrindinės Lietuvos eksporto rinkos buvo sukaustytos COVID-19 pandemijos, buvo ypač nepalankus tarptautinei prekybai – Lietuvos prekių eksportas smuko 21,5 proc., o lietuviškos kilmės prekių – net 25,8 procento.

Europos Komisijos gegužės mėn. paskelbtose prognozėse numatoma, kad ekonominė situacija ES valstybėse – pagrindinėse Lietuvos užsienio prekybos partnerėse, pradėdant trečiu 2020 m. ketvirčiu laipsniškai gerės, o nuo antro 2021 m. ketvirčio visose šiose valstybėse numatomas BVP

augimas. Remiantis šiomis prielaidomis paklausa prekėms ir paslaugoms iš Lietuvos taip turėtų laipsniškai augti, jeigu neatsiras naujų verslų varžančių politinių sprendimų.

Numatome, kad dėl prastos padėties užsienio prekybos rinkose Lietuvos prekių ir paslaugų eksportas (palyginamosiomis kainomis) šiemet smuks 13,5 procento. Remiantis prielaidomis dėl užsienio paklausos atsigavimo 2021 m. tikėtinas 8,2 proc. prekių ir paslaugų eksporto augimas. Vėlesniais vidutinio laikotarpio metais prekių ir paslaugų eksportas vidutiniškai galėtų augti apie 5 proc. per metus.

COVID-19 viruso pandemija ir ekonominės veiklos ribojimas turi didžiulį neigiamą poveikį darbo rinkai. Registruoto nedarbo duomenys ir vartotojų nuomonių tyrimo rezultatai rodo, kad darbo rinkos sąlygos pablogėjo 2020 m. antrą ketvirtį, ypač balandžio mėnesį. Smukus pasiūlai ir paklausai didmeninės ir mažmeninės prekybos, apgyvendinimo ir maitinimo paslaugų, apdirbamosios pramonės veiklose labiausiai nukentėjo jų darbuotojai. Gegužės mėn. pradžioje darbo rinkoje pasirodė stabilizavimosi ženklų – registruoto nedarbo lygio augimas sulėtėjo, padaugėjo darbo pasiūlymų, suaktyvėjo įdarbinimas. Vyriausybės numatytos ekonomikos skatinimo priemonės, skirtos išsaugoti darbo vietas ir pajamas, sulėtino ir apribojo nedarbo augimą, darbo rinkos nuotaikas teigiamai paveikė ir sezoniniai veiksniai. Birželio mėn. pirmąją savaitę, palyginti su ankstesne savaitę, registruotų bedarbių skaičius sumažėjo pirmą kartą nuo karantino pradžios, tačiau ketvirtadaliu viršijo bedarbių skaičių fiksuotą vasario mėn. pabaigoje.

Numatome, kad 2020 m. užimtų gyventojų skaičius sumažės 2,8 proc., o nedarbo lygis, apskaičiuotas pagal gyventojų užimtumo tyrimo metodiką, išaugs iki 9,5 proc. Teigiamą poveikį darbo vietoms ir užimtumui turės Vyriausybės teikiamos subsidijos įmonėms už prastovas ir parama savarankiškai dirbantiesiems bei įmonių gebėjimas prisitaikyti vykdyti veiklą neįprastomis pandemijos sąlygomis. 2021 m. atsigauvant ekonominiam aktyvumui ir išaugus darbo jėgos paklausai nedarbo lygis sumažės iki 8,1 proc. Vėlesniais vidutinio laikotarpio metais nedarbo lygis mažės lėčiau ir vidutinio laikotarpio pabaigoje sudarys 6,6 procento.

Darbo jėgos pasiūlą vidutinio laikotarpio pabaigoje ribos gilėjanti visuomenės senėjimo problema, todėl užimtumo augimas yra mažiau tikėtinas. Siekiant vidutiniu laikotarpiu išvengti išaugusio struktūrinio ir ilgalaikio nedarbo bus labai svarbu aktyviomis darbo rinkos priemonėmis apsaugoti labiausiai pažeidžiamus darbo rinkos grupių asmenis, kurie potencialiai daugiau nukentės dėl pandemijos – jaunimą ir žemos kvalifikacijos bei nekvalifikuotus darbuotojus, taip pat darbuotojus pagal darbo pobūdį negalinčius dirbti nuotoliniu būdu, suteikiant jiems mokymosi ir persikvalifikavimo galimybes ieškant naujo darbo, atitinkančio kintančius rinkos poreikius. Užsitęsęs aukštas nedarbo lygis slopintų šalies ekonomikos plėtros potencialą, ribotų namų ūkių pajamas ir vartojimo augimą, padidintų pajamų nelygybę ir skurdo riziką.

Pandemijos sukeltas poveikis darbo rinkai prislopins darbo užmokesčio augimo tempą. Šiemet darbo užmokestis labiausiai augs viešajame sektoriuje. Privačiajame sektoriuje daliai įmonių susidūrus su pasiūlos ir paklausos sumažėjimu ir paskelbus prastovas bei tuo pat metu laikinai Lietuvoje sumažėjus darbo jėgos paklausai atlyginimų raida šalyje pablogės. Tačiau Vyriausybės numatytos ekonomikos skatinimo priemonės, parama įmonėms, patyrusioms veiklos sutrikimus dėl COVID-19 viruso pandemijos, bei nuo šių metų pradžios padidinta minimali mėnesinė alga ribos darbo pajamų praradimą labiausiai pažeidžiamiems darbuotojams.

Numatome, kad šiemet vidutinis mėnesinis bruto darbo užmokestis šalyje augs 1,8 proc., o 2021 m. jo augimo tempas paspartės iki 3,3 proc. Vėlesniais vidutinio laikotarpio metais mažėjant nedarbo

lygiui ir stiprėjant darbo jėgos paklausai numatoma, kad darbo užmokesčio augimo tempas šalyje palaipsniui spartės ir laikotarpio pabaigoje priartės prie 5 procentų.

Kainų raidai vidutiniu laikotarpiu didžiausią įtaką darys pasaulinių kainų, ypač energijos ir maisto prekių, pokyčiai, padėtis darbo rinkoje ir sprendimai dėl administruojamų kainų. Dėl COVID-19 viruso pandemijos prislopus ekonominiam aktyvumui smuko globali naftos ir kitų energijos prekių paklausa, kuri lėmė stiprų energijos prekių kainų sumažėjimą. Balandžio mėn. antroje pusėje pasaulinė naftos kaina laikinai nukrito žemiau 20 USD/bar ir pasiekė lygį, koks buvo paskutinį kartą fiksuotas prieš beveik kelis dešimtmečius – 2002 metais. Pastarosiomis savaitėmis stebimas laipsniškas naftos kainų atsigavimas (iki 40 USD/bar birželio mėn. viduryje) kol kas veikiausiai yra grįstas ne tvirtais duomenimis apie pasaulinės paklausos atsigavimą, o naftos gavybos ribojimu ir verslo optimizmu. Namų ūkių vartojamų energijos prekių – transporto priemonių degalų, šilumos energijos, dujų, elektros energijos, kurios kaina namų ūkiams bus sumažinta nuo liepos 1 d. – kainų sumažėjimas bus esminis infliacijos Lietuvoje lėtėjimo 2020 m. veiksnys. Kitas veiksnys – palankesnės maisto produktų kainos, kurios turėtų prisidėti prie infliacijos tempo lėtėjimo. Pasaulinės maisto ir žemės ūkio organizacijos (FAO) skaičiuojami maisto kainų indeksai pirmoje metų pusėje reikšmingai sumažėjo. Spaudimas maisto produktų kainoms augti šiemet turėtų silpnėti dėl smukusios maisto tiekimo paslaugų paklausos ir padidėjusių atsargų pasaulyje, susijusių su COVID-19 pandemija ir ekonominiais sunkumais. Daugelio vartojimo paslaugų kainų augimo tempą palaikys metų pradžioje padidinta minimali mėnesinė alga, todėl esminio paslaugų kainų augimo sulėtėjimo šiemet nesitikime.

Numatome, kad 2020 m. vidutinė metinė infliacija sumažės iki 0,7 proc. 2021 m. energijos prekių kainų mažėjimo nenumatoma, todėl infliacijos tempas paspartės iki 1,7 proc., o vidutinio laikotarpio pabaigoje – iki 2 proc.

COVID-19 viruso suvaldymo priemonių nulemtas užimtumo ir gyventojų pajamų sumažėjimas bei atsargesnis vartotojų elgesys lems mažesnes gyventojų vartojimo išlaidas 2020 metais. Griežtos karantino sąlygos lėmė mažesnes gyventojų išlaidas prekių ir paslaugų įsigijimui – balandį užfiksuotas rekordinis maitinimo įmonių apyvartos smukimas (–68,4 proc.), sumenko mažmeninės prekybos apyvarta (–17,3 proc.). Visgi, gegužės mėnesį mažmeninės prekybos apyvarta rodo atsigavimo ženklą – kritimas siekė tik 0,7 proc., o neįskaitant automobilių degalų prekybos, augo 1,8 procento.

Įvertinę gerus pirmo šių metų ketvirčio rezultatus – namų ūkių vartojimo išlaidos išaugo 2,3 proc., gerėjančius vartotojų lūkesčius ir Vyriausybės taikomas gyventojų pajamas stabilizuojančias priemones, numatome, jog namų ūkių vartojimo išlaidos 2020 m. galėtų sumažėti 3,7 procento. Likusiais vidutinio laikotarpio metais gerėjant gyventojų finansinei padėčiai ir išblėsus neigiamų veiksnių įtakai vartotojų lūkesčiams namų ūkių vartojimo išlaidos prekėms ir paslaugoms vidutiniškai per metus galėtų didėti 2,9 procento.

Atsižvelgus į Lietuvos stabilumo 2020 metų programoje numatytus viešųjų finansų planus, valdžios sektoriaus vartojimo išlaidos (palyginamosiomis kainomis) 2020 m. galėtų išaugti 7,6 procento. Pasibaigus ekonomikos skatinimo priemonių taikymo laikotarpiui ir dėl aukštos palyginamosios bazės 2021 m. valdžios sektoriaus vartojimo išlaidos sumažės 7,3 proc. Vėlesniais vidutinio laikotarpio metais šios išlaidos galėtų augti po 0,5 proc. kasmet.

Neigiama pandemijos įtaka finansinei verslo padėčiai ir lūkesčiams dėl ateities lems mažėjančias investicijas 2020 metais. COVID-19 krizės sutrikdytas verslas atsargiau imsis investicinių planų, o dėl sumažėjusios paklausos turimi pakankami gamybiniai pajėgumai leis atidėti plėtros projektus. Investicinį procesą šalyje palaikys Vyriausybės ekonomikos skatinimo priemonės, greitesnis ES fondų lėšomis finansuojamų projektų įgyvendinimas. Viešojo sektoriaus investicijos šiemet turėtų didėti, tačiau to nepakaks, kad būtų atsvertas investicijų mažėjimas privačiajame sektoriuje. Numatome, kad išlaidos bendrojo pagrindinio kapitalo formavimui šalyje 2020 m. sumažės 6 proc. Globaliai aplinkai, vidaus rinkai ir verslo lūkesčiams atsigaunant po šiemet patirto šoko 2021–2023 m. investicijos Lietuvoje galėtų augti vidutiniškai po 3,7 proc. per metus.

Išorės aplinka vidutiniu laikotarpiu išliks nestabili, o pagrindinių Lietuvos užsienio prekybos partnerių ekonomikų atsigavimo perspektyvos trapios. Scenarijaus sudarymo metu COVID-19 viruso plėtra pasaulyje nebuvo suvaldyta, todėl egzistuoja rizika, kad jo protrūkių suvaldymui pasaulio valstybėms vėl gali tekti taikyti neigiamą įtaką ekonomikai darančias priemones. Neišnyko ir „kieto“ Brexit rizika, vidutiniu laikotarpiu galinti sukelti neigiamas ekonomines pasekmes tiek ES valstybių, tiek Lietuvos ekonomikoms. Išlieka rizika, jog gali kisti tarptautinės prekybos sąlygos. Jeigu šios rizikos realizuotųsi, šiemet BVP galėtų smukti 16,8 proc., o Lietuvos ekonomikos atsigavimas užtruktų ilgiau, nei numatyta baziniame scenarijuje.

Pagrindiniai ekonominės raidos scenarijaus rodikliai

Rodiklio pavadinimas	2019	2020P	2021P	2022P	2023P
BVP (to meto kainomis), mln. eur	48433	45590	49078	51361	53756
BVP (palyginamosiomis kainomis) pokytis, proc.	3,9	-7,0	5,9	2,6	2,6
Suderintas vartotojų kainų indeksas (vidutinis metinis)	2,2	0,7	1,7	2,0	2,0
Investicijų (palyginamosiomis kainomis) pokytis proc.	7,4	-6,0	3,8	3,6	3,6
Prekių ir paslaugų eksporto (palyginamosiomis kainomis) pokytis, proc.	9,6	-13,5	8,2	5,0	5,0
Nedarbo lygis (pagal gyventojų užimtumo tyrimo apibrėžtį), proc.	6,3	9,5	8,1	7,0	6,6
Vidutinio mėnesinio bruto darbo užmokesčio pokytis, proc.	8,8	1,8	3,3	3,8	4,5
Užimtųjų skaičiaus pokytis, proc.	0,3	-2,8	1,1	0,6	-0,3

Šaltiniai: Finansų ministerija, Statistikos departamentas